

IFLA OCH DE ELENDIGA E-BÖCKERNA

E-Books in Libraries: A Global Question of Survival? An IFLA MLAS Seminar on the Challenges in Front of Us in partnership with CILIP (London, February 21, 2013)

Hur ska biblioteken förhålla sig till e-böckerna? Frågan diskuterades i London under ett möte arrangerat av bibliotekariernas världsorganisation IFLA och brittiska biblioteksforeningen CILIP.

Inledare från Storbritannien, USA, Chile, Japan, Sydafrika, Australien och Sverige presenterade det aktuella förhandlingsläget i världen beträffande villkoren för distribution av e-böcker genom biblioteken. IFLA:s egna tjänstemän från kontoret i Haag svarade med att lägga ut sina tankar om IFLA:s principer för utlåning av e-böcker (*Library eLending*).

Enligt undertecknad gör IFLA visserligen ett stort misstag genom att acceptera *Library eLending* och sålunda bidra till spridningen och förverkligandet av detta eländiga koncept.

Innan jag går till att granska IFLA:s principförslag vill jag ändå prisera arrangörerna för att de lät konferensen stå öppen och fri från deltagaravgifter för andra än de nationella biblioteksforeningarnas högsta ledningar. Vanliga bibliotekarier och t.ex. undertecknad hade alltså möjlighet att delta och uttala sig. Tål exempelvis juristernas eller läkarnas internationella organisationer motsvarande öppenhet?

Med fenomenet e-böcker förhåller det sig dessutom så, att det som idag yrvaket sägs antagligen också behöver sägas och motsägas för att man ska komma vidare i diskussionen. Förhoppningsvis är IFLA:s principer om bibliotekslån av e-böcker bara ett första steg på vägen.

E-böckerna innebär överhuvudtaget en stor utmaning, inte bara för biblioteket och bibliotekarierna utan även för staten och samhället. De rubbar till exempel skolsystemet och påverkar lärarnas och elevernas vardag på alla utbildningsstadier.

För en civilisation som vår, som i så hög grad bygger på bokens kulturella arkeotyp, innebär e-boken en genomgripande förändrings- och anpassningsprocess, som vi tillsvidare bara har sett början på.

Som Gutenberg'sk trycksak är boken prototypen för den masskopierade vara, som Karl Marx tog till utgångspunkt för sin analys av det kapitalistiska produktionsättet. (Jfr. *Kapitalet*, Bok 1, Kap. 1) Men i

och med att den elektroniska boken dyker upp och sprids vid sidan av sin tryckta föregångare påbörjas en upplösning av själva varuformen. Vad vi för närvarande bevittnar är med andra ord en serie förtvivalade försök att fortsätta den kapitalistiska bokproduktionen trots att bokens historiskt sett relativt korta tid som marknadsvara uppenbarligen har kommit till vägs ände i och med e-boken.

Boken som sådan – som en kulturell arkeotyp – är förstås mycket äldre än boken som

marknadsvara och det vore också ett stort misstag ifall man trodde att författandet och läsningen av böcker, boksamlingarna, bibliotekarieyrket o.s.v. saknar framtid.

Ty e-boken är när allt kommer omkring också en bok, trots att den bara kan "lånas" eller "returneras" i metaforisk bemärkelse (ungefär så som man "lånar sitt öra" åt den som har något att säga) och fastän den kanske inte lämpar sig lika bra som födelsedagspresent eller julklapp som en tryckt bok. En god e-bok kan emellertid

fortsättningsvis vara en trevlig present och en fin gåva till ett helt samfund, en nation eller ett människosläkte. Ingenting hindrar heller en författare att dedicera sin e-bok till sin närmaste krets eller en enskild person.

Låt oss se närmare på de föreslagna fem "principerna för e-utlåning", som IFLA:s Stuart Hamilton presenterade för semi-

2. Alla licensierings- eller köpoptioner måste respektera gällande begränsningar av och undantag från copyright. Biblioteken bör ha rätt att kopiera delar av ett verk, att överföra verket från ett format till ett annat i syfte att bevara det, att erbjuda fjärrlån mellan olika bibliotek, att formatera verket för läsning av synskadade m.m. Biblioteken bör också ha rätt att kringgå tekniska kopieringsskydd i syften, som inte innebär intrång i copyright.

3. Bibliotekens e-böcker ska kunna användas på alla allmänt förefintliga digitala läsapparater.

4. Biblioteken bör ha kontroll över vad som sker med den personliga information som användaren lämnar efter sig t.ex. genom sitt val av digital lektyr.

5. Ifall bokförläggare och/eller författare nekar biblioteken tillgång till e-böcker bör tillgången på rimliga villkor säkerställas genom nationell lagstiftning.

Inte oväntat väckte dessa principförslag livliga (om än tidsmässigt mycket begränsade) diskussioner. Jag tror faktiskt att IFLA kom ett steg vidare i sitt tänkande om e-böckerna – trots sitt eLending-koncept!

Phil Bradley, ordförande för brittiska biblioteksförbundet CILIP, poängterade med rätta, att biblioteken är mäktigare än de själva begriper och att det egentligen är den traditionella bokbranschen som befinner sig i en svår situation.

Viktigare än förhållandet till bokförläggarna är förhållandet

till IT-jättarna Microsoft, Apple, Google, Amazon m.fl., som innehar eller försöker få monopol på operativsystem och mjukvaror. Det är de som för närvarande har kontrollen över tillgången till e-böcker, formaten, "interoperabiliteten" (jfr. princip 3 ovan) och användarinformationen (princip 4). I förhållande till IT-jättarna befinner sig biblioteken tills vidare i underläge. Men detta problem kunde lösas ifall biblioteken gick in för att bygga sin egen informationsteknik med tillbudsstående fria och öppna operativsystem och dito mjukvaror.

IFLA kunde göra en hel del gott enbart genom att dra upp riktlinjer och utfärda rekommendationer – förutsatt att man tog avstånd från eLending via biblioteken och slutna, kommersiella datasystem. Ännu en förutsättning vore, att man frigjorde sig från sin metodologiska nationalism. Lika litet som den gutenbergska trycksakens uppkomst var en nationell angelägenhet på 1400-talet är e-böckerna det idag. Det gäller först och främst att utarbeta en internationell strategi för biblioteken i e-böckernas tidsålder. Regionala strategier för de olika världsdelen och nationella strategier behövs naturligtvis också. Men en e-bok är en e-bok överallt i världen även om e-litteraturen i t.ex. Japan för närvarande domineras starkt av e-manga, vilket Yasuo Inoue framhöll i sitt inlägg.

Målet bör vara att begränsa IT-jättarnas ekonomiskt-korporativa makt och skapa större utrymme för bibliotekens universellt-civilisatoriska uppdrag.

Mikael Böök

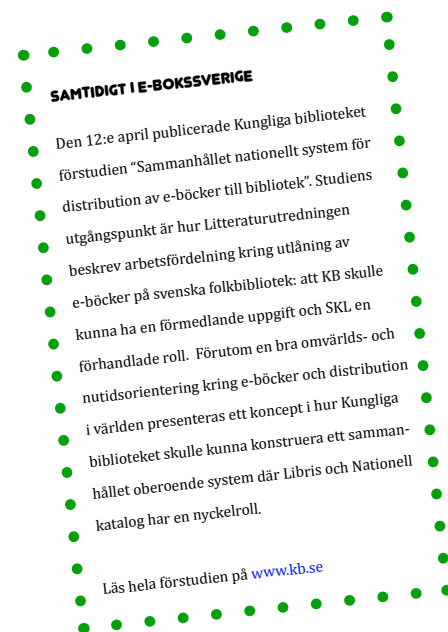

Illustration: Christoffer Frostgård

nariedeltagarna. I min något förkortade och fria översättning från engelskan lyder dessa som följer:

1. Biblioteken bör ha möjlighet att skaffa licens till eller köpa alla kommersiella e-böcker. I licens- och köpvillkoren kan bestämmas t.ex. hur många användare som samtidigt får använda verket, användningsperioden, rätten till pliktexemplar, det totala antalet lån av en e-bok som tillåts innan licensen eller köpet måste förnyas m.m.